

Karel Čapek - CHVÁLA ŘEČI ČESKÉ

Já nevím, jak si kdo definuje národ.

Možná že se definuje rasou; ale když se dívám na lidi běžající po ulici a mluvící českým jazykem, vidím chlapíky krátkolebé a dlouholebé, vyloženě dinárské nebo vyloženě mediteránní, chlupu černého, plavého i zrzavého, rovného i kudrnatého, typu prsního, břišního, svalového i mozkového a všech konstitucí, jaké si jenom můžete přát. Ne, s tím se nedá nic dělat; spíše najde profesor Rádl nějaké české národní poslání než profesor Matiegka nějakou českou národní lebku s národními indexy a rasovými znaky. Znáám zapřísáhlé Čechy mongoloidního typu, kteří závodí v národním přesvědčení s dokonalým plavým dlouholebcem; netroufám si říci, či rasová legitimace je češtější. Možná že prababička naší maminky byla Němkyně, kdežto jeden český básník má za to, že jeho pramáteř se za třicetileté války zapomněla s nějakým Švédem. Za těch okolností by se velmi těžko mluvilo o rasovém českém typu.

Snadnější je definovat národ společnými dějinami; avšak zdá se mi, že prakticky tento motiv mnoho nevydá. Není to požehnaná vláda Karla IV., co mne pojí dejme tomu s českým bližním, který mi zasklívá okno; radost ze setkání s krajanem v cizině nepramení, pokud mohu soudit, z historického utrpení v době protireformace; dokonce nejsou to ani husitské války, co ve mně vyvolává pocit solidarity s mým politicky hovorným papírníkem. Nemluvím proti národnímu pokladu dějin; míním toliko, že tato veliká hodnota není směnitelná v drobné; je spíše symbolická a lze jí užítí jen za slavnostních příležitostí, popřípadě v akademické diskusi.

Ani společným osudem v přítomnosti nemůžete vymezit příslušníky jednoho národa; myslím, že nezaměstnaný dělník a prezident velkobanky by se nesnadno shodli o tom, co v jejich osobním osudu je společné. Profesor Rádl, obraceje pozornost k statkům ideálním, by rád definoval národ společným duchovním cílem čili národním programem. Bojím se, že v tom případě nejsem z téhož národa jako profesor Rádl; nebo naopak neodvážil bych se říci, že kterýkoliv abstinent, jsa nesporně jiného světového názoru než většina národa, do tohoto národa nepatří. Dokonce pak už nelze mluvit o společné české povaze; od té doby, co (bohudík) vyšel z užívání něžný názor o holubičí povaze, nemůžeme se jaksi shodnout o tom, jací vlastně jsme. Posléze nebudeme definovat národ ani územní jednotou, už z ohledu k americkým Čechům.

Nezbývá nám tedy než říci s moudrostí sčítacích archů, že český národ je souhrn lidí, pro něž čeština je řečí mateřskou; ačkoliv ani tato primitivní definice nevyjadřuje všechny případy (znal jsem šlechtice z minulých dob, který mluvil, myslel, a dokonce básnil německy, což mu

nebránilo být nejnáruživějším státoprávním a protiněmeckým Čechem), nenajdete myslím nic konkrétnějšího ani obecnějšího než jazyk, čím byste vymezili tajemnou podstatu národa.

To vše pravím, abych mohl zapěti chválu české řeči, která odlišuje českou duši ode všech jiných na světě. Neřekneme bratru svému “rácha”, nýbrž “blázne”; i když si navzájem nadáváme, činíme to týmž jazykem, a už to je hluboké srozumění mezi námi, mocné a kouzelné pouto a zrovna cosi jako jedna duše. Vědomí nás všech myslí týmiž slovy; je to, jako by to bylo jedno vědomí ve všech těch paličatých hlavách. Řekneme-li třeba “sněženka” nebo “dobrý den”, nikdo jiný nám nerozumí, ale my si rozumíme, jako bychom na sebe spiklenecky mrkli. A kdyby to bylo sebe nepatrnější a bezcennější slovo, dejme tomu “pápěrka” nebo “padavče”, považte, že to je kousek vědomí miliónů lidí, a tedy něco tak ohromného, že se to vylíčit nedá. Řeč je duše a vědomí národa.

Řeč je jediný autentický projev duše národa. Náboženství, zvyky, národní poslání a všechny poměry se mohou zvrátit revolucí; jen v řeči není revoluce, nýbrž věčná kontinuita, věčné přejímání, tichý a hluboký vývoj jako v tvořící přírodě. Řeč je sama souvislost národa; nedá se uměle předělat, nedá se do ní nepřírozeně zasáhnout, může se vyhubit, ale nemůže se převracet; má houževnaté, organické bytí přírodních věcí. Tisíciletá minulost protéká každým slovem; děláme něco velkolepě starého a historického, když mluvíme česky. A přece každý z nás musel nově a původně objevit každé slovo; mateřská řeč je řeč dětství, první řeč duše, poklad prvních dobrodružství, nálezů a poznatků; věčně navazuješ na své dětství, mluvíš-li mateřským jazykem.

Řeč je sama duše a kultura národa. Její zvučnost a melodie dává svědectví o poetických radostech kmene; její skladba a čistota projevuje tajemné zákony myšlení; její přesnost a logičnost udává míru rozumových darů národa. Tam, kde skřípá a vrže řeč, skřípá a haraší něco v hlubokém bytí lidu; každá nechutnost a jalovost řeči, každá fráze a ošumělost je symptomem něčeho zkaženého v kolektivním životě. Myšlenky jsou naše, ale řeč patří národu. Každá korupce jazyka porušuje národní vědomí. Zdokonaluje-li se národ, musí se zdokonalovat i jazyk; neboť je živý a vyvíjí se s námi všemi, stále nesen výškou duševního napětí národního.

Proto si vážím literatury nad veškeru lidskou činnost. Látka, s níž pracuje spisovatel, je samo vědomí národa; každé jeho slovo je mu předříkáváno ústy národa; běda, zneužije-li řeči, aby říkal nízké věci. Věřím, že býti spisovatelem je především veliké posláním jazykové; je to úkol udržovat národní řeč a tvořit v ní hodnoty zpěvné a rytmické, hodnoty věcné přesnosti, čistoty, formy a souvislosti. Ať jsou kořeny

básnictví v jakékoli hlubině osobního podvědomí, jeho koruna šumí pojmovým bohatstvím národního vědomí.

Mezi všemi lidmi se vyznačuje nebo má vyznačovat spisovatel ne tím, že píše, nýbrž tím, že umí česky; avšak umět znamená pracovat, stále zkoušet, stále hledat a soustředit se; nikdy nebudeš hotov s mateřskou řečí. Básník, udávaje nejvyšší úroveň jazyka, udává zároveň nejvyšší stupeň národního vědomí; pravím, že toto dílo není méně užitečné než národní hospodářství nebo národní obrana. Říká se, že svatý žije v Bohu; spisovatel, jenž obyčejně není svatý, žije přímo v duši národa, neboť žije v jeho jazyce jako ryba ve vodě. Nedovedu si představit, že by básník mohl být nenárodní; je to, jako by se ryba zásadně vyslovovala proti vodě, jež ji nese a živí. Vše, co dáváte řeči, dáváte národnímu vědomí. Učiníte-li řeč zpěvnou a líbeznou, nebo dáte-li jí zvuk zvonu či děloviny, nebo učiníte-li ji jasnou a moudrou, pružnou, věcnou, lehkou, logickou nebo vzletnou, vnukli jste tyto ctnosti samotné duši národa; ale je-li vaše mluva těžká, zmatená, beztvará, obnošená a falešná, buďte zlořečení, neboť jste se prohřešili na duchovním bytí národa.

Spisovatel pracuje s mluvící a zpívající duší národa; z praktické řeči činí hodnotu duchovní a kulturní; každý nový slovní obrat, každý vyšší stupeň jazykové obsažnosti a přesnosti zvyšuje obsah a jasnost národního vědomí. Neznám dobrého spisovatele, který by nebyl jazykovým tvůrcem; není dobré literatury bez dokonalé řeči. Kdo neumí dát slovu prvotní svěžest nebo hudební valér, myšlenkovou čistotu nebo věcnou srostitost, není spisovatel; ať jde a píše úvodníky nebo kazí národ jiným způsobem.

A ještě musím pochválit tebe, tebe, česká řeči, jazyku z nejtěžších mezi všemi, jazyku z nejbohatších všemi významy a odstíny, řeči nejdokonalejší, nejcitlivější, nejkadencovanější ze všech řečí, které znám nebo jsem slyšel mluvit. Chtěl bych umět napsat vše, co dovedeš vyjádřit; chtěl bych užít aspoň jedinkrát všech krásných, určitých, živoucích slov, která jsou v tobě. Nikdy jsi mi neselhala; jen já jsem selhával, nenacházeje ve své tvrdé hlavě dosti vědomí, dosti povzletu, dosti poznání, abych to vše přesně vyjádřil. Musel bych žít sterým životem, abych tě plně poznal; doposud nikdo neshlédl vše, co jsi; ještě jsi před námi, tajemná, překypující a plná dalekých výhledů, budoucí vědomí národa, který vzestupuje.

*Z knihy: Karel Čapek - **MARSYAS***